

at Melchior Rantzaus iver for at se originalinstruksen skyldes dennes ønske om at overbevise sig om dens autenticitet. I stedet for fabulerer han om, at Rantzau søgte at afpresse Nederlænderne »yderligere, maaske hemmelige instrukser« (S. 136). Om forhandlingerne i Nederlandene skriver han — modsat Laursen — at det er sandsynligst, at Melchior Rantzau først er rejst til Nederlandene umiddelbart efter kongens død. Spørgsmaalet lader sig næppe med bestemthed afgøre. Til støtte for Laursens opfattelse kan dog anføres, at i hvert fald regentinden af Nederlandene senere gjorde den opfattelse gældende, at forhandlingerne var paabegyndte inden kong Frederiks død (Häpke I, 292 n.).

En oversigt over den benyttede litteratur — Paludan-Müllers Grevens Feide mangler heri — følges af en ditto over rigsarkivets fonds, der indeholder stof til belysning af forholdet mellem Karl V og Danmark. Det kunde se ud, som der herved skulde bibringes en naiv læser indtryk af, at de anførte arkivalier har været benyttede ved bogens udarbejdelse. Deraf er der imidlertid intet spor.

Ogsaa sproget bærer sine steder præg af, at her foreligger hastværksarbejde. De anvendte forkortelser for de danske konger — Chr. II og Fr. I — pynter ikke.

Astrid Friis.

Ved sit Museumsarbejde og tidligere historiske Undersøgelser er Forf. af den 1942 afsluttede *Holbæk Købstads Historie*, Albert Thomsen, blevet forberedt til denne Opgave, og han kender saa meget til Verden uden for Holbæk og er saa bevandret i Landets almindelige Historie, at han ikke ser sin By som et isoleret Fænomen, men skildrer Udviklingen der paa Tidshistoriens Baggrund. Det er blevet til en meget stor Bog, 862 Sider i stort Oktav med et udmærket Billedstof. Skønt Skildringen er ført op til 1936, er det ikke de senere Aars Historie, der fylder mest, og Bogens Omfang skyldes ej heller, at Forf. har fyldt den med personalhistoriske Data. Sidst i Bogen som et Tillæg kommer Navnelister med Funktionsaar for Lensmænd, Amtmænd, Amtsforvaltere, Borgmestre, By- og Herredsfogder, Raadmænd, Borgerrepræsentanter, Byraadsmedlemmer o. s. v., men intet om deres Fødsel og Død samt Koner, og det skal han ikke lastes for. For Genealoger kan det vel være nyttigt, at Byhistorier ogsaa rummer sligt, men en Byhistorie skal dog først og fremmest være dette Bysamfunds Historie, belyst fra saa mange Sider som muligt, og saaledes har Forf. ogsaa set paa sin Opgave.

Mens Christopher af Bayerns mange Bekræftelser af Købstads-

privilegier har afstedkommet en Del af de i disse Tider grasserende Købstadsjubilæer med dertil hørende -historier, har i dette Tilfælde Erik Menved faaet Skylden, mens den dog snarest tilkommer Trap: Danmark 4. Udg., der skriver »1286 gav Erik Menved Holbæk en Stadsret«, og 1934 vedtog Byraadet, at Byens eller i hvert Fald Stadsrettens 650 Aars Jubilæum skulde fejres ved Udgivelsen af den hidtil manglende Byhistorie. 1936 var der ogsaa Fest i Byen med historiske Optog af Dronning Agnes og den unge Konge, alt imens dens Historiker kom til det Resultat, at det anførte Aarstal ikke har noget som helst Hold i det bevarede Kildemateriale, og at ingen kan vide noget om, naar Kong Eriks Stadsret fik Gyldighed for Købstaden. Holbæk nævnes allerede 1199 i Absalons Gavebrev til Sorø Kloster som »curiam Holbek«, altsaa som en Hovedgaard og med en Del tiliggende Landsbyer, men i Valdemars Jordebog nævnes, at Kongen har købt en Grund i Holbæk, og da den desuden findes i Jordebogens Købstadsliste, er den ca. 700 Aar gammel.

Forf. mener, at ogsaa Holbæk Slots Historie gaar tilbage til Valdemarernes Dage, idet han sætter Opførelsen i Forbindelse med det kgl. Grundkøb. Holbæk begyndte altsaa sin Tilværelse som Købstad, skærmet af et kgl. Slot, trygt liggende ved sin Arm af den dybe Isefjord og omgivet af frugtbart Land. Efter gammel Tradition og Forf.s meget varsomme Udredning af Kildematerialet, Fundene og de lokale Forhold er Købstaden opstaaet af tvende Landsbyer: Holbæk med Sct. Nicolai Kirke, og Labæk, hvilket Navn nu eksisterer som Gadenavn, med Vor Frue Kirke, hvis Ruiner er paavist, og som antages ødelagt kort efter Reformationen, mens Sct. Nicolai Kirke først 1573 af Kongen skænkedes til Lensmanden med Nedbrydningsret. Sognekirke for Holbæk blev da Sortebrødre Klosterkirke eller Sct. Lucii Kirke, der til Skam og Skade for Byen nedbrødes i 1869 for at afløses af en ny Sct. Nicolai Kirke, indviet i 1872.

Paa Grund af Kildematerialets Beskaffenhed er det ikke meget, Forf. har kunnet berette om Middelalderens Holbæk og dens eneste Kloster, men derefter bliver det en paa meget bred og solid Basis grundet Byhistorie med Skildring af Bystyre, Næringsliv, kulturelle Forhold og samtidig af Slottet og dets Lensmænd. Trods Isefjordens vanskelige Besejlingsforhold og Kampen med Bondehandel og Skibsfart uden om Byen er der altid Velstand saa snart Landbruget har gode Kaar. Da der 1627 udskreves Landehjælp, var Holbæk Nr. 5 blandt de sjællandske Byer med Helsingør, Køge, Næstved og Kalundborg foran, men efter Toldindtægter var Staden 1656 Nr. 2 efter Helsingør. Af megen

Interesse er Forf.s Undersøgelser af Holbækkøbmændenes store Tilgodehavender baade hos Adel og Bønder mod Midten af 17. Aarh. Godt er der ogsaa gjort rede for de lokale Markforhold, som var ret komplicerede, og for Sammenspillet mellem Kongegaarden og Bysamfundet, der nød godt af Mulighederne for at skaffe sig Jord til Leje af Slottets, mens Forholdet mellem Købstaden og Holbækgaard blev fuldt af Gnidninger, da private Godsejere fra 1661 afløste Lensmændene, der i øvrigt paa Grund af Slottets ringe Boligforhold kun undtagelsesvis residerede paa Stedet.

Ogsaa for Holbæk blev Tiden efter Enevældens Indførelse en saare fattig Periode under Landbrugets daarlige Kaar. Den lille Latinskole nedlagdes, Bystyret simplificeredes, og Embederne kumuleredes, for at Indehaverne ikke skulde dø af Sult. 19. Aarh. blev en rolig Fremgangens Tid med stor Kornhandel paa Købmændenes Hænder og direkte Eksport, men med 20. Aarh. kom det industrielle Gennembrud med store Virksomheder, forbedrede Besejlings- og Havneforhold og Garnisonen.

Nøje følger Forf. ogsaa den politiske Udvikling. I Fortiden var der Opposition indenfor Bystyret fra Haandværkerne mod Borgmester og Raad, som rekrutteredes af de store Købmænds Kreds, og efter Enevælden kunde der spores Opposition mod den kgl. Magistrat af Borgerskabet, men siden, da Bonderøret med Stiftelsen af Bondevennernes Selskab 1846 i Holbæk satte ind, var Holbæk blot Stedet, hvor det foregik, thi Borgerskabet var da endnu uden politisk Interesse.

Skildringen er meget objektiv. Afklaret Ro og Overlegenhed præger det store Værk fra først til sidst. Sproget er naturligt og frisk. I jævn Fortælling føres man i de forskellige Tidsperioder hurtigt fra Emne til Emne. Noget mærkes det dog, at Trykningsen var i Gang længe før Enden kunde øjnes, og en Oversigt over Bogens Indhold kommer først til Slut. Til Tider er det vanskeligt at finde frem til de Emner, man søger Oplysning om. Et Navne- og Sagregister hjælper vel noget, men den Bibliotekar, der har udarbejdet det, har ikke skilt sig godt fra sin Del af Arbejdet. Man søger Oplysninger om Klosteret, der staar da: se Sortebrødreklosteret, men dette forekommer ikke i Registeret, og det hjælper ikke at forsøge med Dominikanerklosteret. Sanct er det gaaet helt galt med. St. Elisabeths Hospital, St. Galle Marked m. fl. St.er kommer efter Sa, men Hospitalet dukker atter op med andre Henvisninger under St., og de gamle Kirker St. Lucius og St. Nicolai findes under L. og N, mens der overhovedet ikke findes Henvisninger til de Steder, hvor Holbæk nye St. Nicolai omtales og afbildes.

Mod Læsere, som ikke har leksikalske Hjælpemidler ved Haanden, er Forfatterens uforklarede Brug af gamle Ord lidet hensynsfuld. S. 241 anføres, at der i 17. Aarh. ved Holbæk Toldsted opkrævedes »Rorstold, Bunkebrud, Pendinge af fremmede Skibe«. Ganske vist forekommer Ordet Bunkebrud ikke i Kalkars Leksikon, men der nævnes, at det »at bryde Bunke« betyder at tage Hul paa Lasten, saa at der formodentlig skulde staa »Bunkebrud-pendinge af fremmede Skibe«. Brokar, Gerlost (d. v. s. Görlest, Tøj fra Görnitz), Duellick (d. v. s. Dvællik, Dvælg) m. fl. kunde ogsaa trænge til parentetiske Forklaringer som her givet.

Dette er dog kun mindre væsentlige Indvendinger mod den værdifulde Forøgelse, Rækken af vore Byhistorier har faaet ved Albert Thomsens Bog.

Hans Knudsen.

Emnet for den Bog, med hvis Udgivelse Danske Selskab har fejret den to Aar ældre Søsterinstitution Videnskabernes Selskabs 200 Aars Jubilæum, *Vita Johannis Grammi*, *Hans Grams Levned beskrevet af hans Broder og Fosterson Laurids Gram*. (Kbh. 1942, LVII + 235 Sider), kunde ikke være mere velvalgt, det er en værdig Hyldest til Hans Grams Selskab fra Jacob Langebeks. Selvom man ikke kan kalde Gram for Videnskabernes Selskabs Stifter, har han været primus motor ved dets Oprettelse. I den Kommission, der rummede Spiren til Selskabet, nemlig Kommissionen til Ordning og Beskrivelse af Den kgl. Mønt- og Medaille-Samling, var Gram den virkelige Hovedmand, og det var ligeledes ham, der 1742 fremsatte Forslag om Kommissionens Omdannelse til et »Collegium Antiquitatum«. Efter at denne Plan var udvidet til at omfatte et helt Akademi, og Videnskabernes Selskab som Resultat heraf var kommet til Verden, blev Gram et af dets flittigste Medlemmer. Selskabet ærede ham efter hans Død ved at lade præge en Medaille til hans Minde, og i nyere Tid har hans Betydning for Selskabet faaet et monumentalt Udtryk ved Opstillingen af hans Buste i Huset paa Dantes Plads.

Ogsaa til »Det kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie«, kan Gram forsaavidt siges at have staaet Fadder, som dets første ordentlige Sammenkomst fandt Sted 1745 i hans Professor-Residens i Fiolstræde, hvor Langebek var optaget i Huset; tillige gælder, hvad nærværende Bogs Udgiver Bjørn Kornerup siger, at Danske Selskab »dybest set skylder Hans Grams Fornyelse af det historiske Studium sin Oprindelse og ejendommelige Karakter«. Hvad er da naturligere, end at en Bog om Hans Gram er